

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“ในช่วงชีวิตวัยรุ่นนั้นมีการตัดสินใจสำคัญ 6 เรื่องใหญ่ ได้แก่ โรงเรียน เพื่อน พ่อแม่ การออกเดทและเซ็กส์ การเสพติด และคุณค่าในตนเอง การตัดสินใจดังกล่าวมีความสำคัญยิ่งจะส่งผลกระทบต่ออนาคต ไม่เด่นก็ดับ ฉะนั้นเลือกให้ดีอย่าทำให้เสียของ” (นพดล เวชสวัสดิ์, 2550, น. 13)

จากข้อความดังกล่าวเป็นข้อคิดเห็นเกี่ยวกับวัยรุ่นของโคควีย์ ฌอน นักพูดชื่อดัง และผู้เขียนหนังสือเรื่อง “6 การตัดสินใจ ทำลายชีวิตวัยรุ่น” หลังจากศึกษาวิจัยการใช้ชีวิตของวัยรุ่นในประเทศต่าง ๆ ทั้งในเอเชีย และยุโรป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่ว่าประเทศไหนในโลก วัยรุ่นถือเป็นช่วงวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตที่สังคมทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นครอบครัว โรงเรียน ศาสนา เป็นต้น ต้องตระหนัก และให้ความสำคัญเป็นพิเศษ นอกจากนี้แสดงให้เห็นด้วยว่าวัยรุ่นต้องรอบคอบต่อการเลือกทางเดินในชีวิต การตัดสินใจเลือกเดินในทางใดทางหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อวัยรุ่นเองในอนาคต

ในสังคมไทยเองก็ให้ความสำคัญกับการดูแลวัยรุ่นเช่นกัน สังเกตได้จากบรรทัดฐานหลักของสังคมที่ปลูกฝัง และสั่งสอนให้เด็กและเยาวชนเดินตามกรอบการเป็นเด็กที่ดี ก้าวสู่วัยรุ่นที่ดี และเตรียมพร้อมการเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต โดยบรรทัดฐานหลักของสังคมถูกถ่ายทอดผ่านคำสอนต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องเตือนใจ และข้อชี้แนะการใช้ชีวิตให้กับวัยรุ่น เช่น

คำขวัญวันเด็กในปีต่าง ๆ เช่น

รักชาติ รักพ่อแม่ รักเรียน รักสิ่งดี ๆ อนาคตดีแน่นอน (2547)

มีคุณธรรมนำใจ ใช้ชีวิตพอเพียง หลีกเลียงอบายมุข (2550)

บทความสอนใจต่าง ๆ เช่น

“สายสัมพันธ์กับคนในครอบครัวจะปกป้องเด็กวัยรุ่นให้พ้นจากพฤติกรรมที่มีความเสี่ยงสูง เช่น การมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกันและการใช้ยาเสพติด” (กรมสุขภาพจิต, 2550)

“ความรักเป็นได้ทั้งความสุขและความทุกข์ เป็นทั้งความหวังและสิ้นหวัง เป็นทั้งอนาคตและมีอดีต ถ้ารักด้วยสมองความรักจะนำสิ่งดี ๆ มาให้ ถ้ารักจนขึ้นสมอง ความรักจะนำสิ่งเลวร้ายมาให้แก่เรา” (ว. วชิรเมธี, 2552)

บรรทัดฐานหลักของสังคมจึงเป็นแบบฉบับวิถีคิดที่ถูกกำหนดขึ้นจากผู้ใหญ่ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมหลัก วัยรุ่นเองในฐานะเป็นวัฒนธรรมย่อยของสังคม จึงอาจมีวิถีคิดที่แตกต่างกันออกไปส่งผลให้เกิดการต่อสู้ทางวัฒนธรรม และมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างการใช้ชีวิตวัฒนธรรม (Cultural Life) ในพื้นที่ต่าง ๆ

วัยรุ่น : วัฒนธรรมย่อยและการสร้างพื้นที่

วัยรุ่นเป็นวัยของความเป็นหนุ่มสาวที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจรวมไปถึงสังคมวัฒนธรรม ถือเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิตระหว่างกาลสลัดทิ้งความเป็นเด็กและการเตรียมพร้อมสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่เต็มตัว ภาวะดังกล่าวนำไปสู่พฤติกรรมที่บ่งบอกความหมายและตัวตนของวัยรุ่นซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมกลับมองว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่สร้างสรรค์ ทำลายระเบียบแบบแผนของสังคม ภาพที่ปรากฏของวัยรุ่นจึงมักถูกเพ่งเล็งจากสังคมภายนอกว่าเป็นวัยแห่งปัญหา วัยแห่งการเรียกร้องความสนใจและการยอมรับจากสังคม พฤติกรรมที่เรียกว่า “ปัญหา” ของวัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตกับเพื่อนในทางไม่เหมาะสม การแสดงออกเรื่องความรักที่เกินขอบเขต เป็นต้น มักถูกผู้ใหญ่ในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ นักการเมือง ฯลฯ ตัดสินโดยใช้กฎหมาย ศีลธรรม เป็นต้น วัฒนธรรมของวัยรุ่นจึงถูกลดโทษจากสังคมตลอดเวลาและกลายเป็นสัญลักษณ์ของความไร้สาระ ฟุ้งเฟ้อ พร้อมกับถูกมองว่าเป็นปัญหาที่ทุกฝ่ายของสังคมต้องช่วยกันแก้ไขและเยียวยา โดยที่ไม่มีใครสนใจเลยว่าวัยรุ่นเองก็ต้องการพูด ต้องการพื้นที่แสดงออก รวมถึงต้องการได้รับโอกาสจากสังคมมากกว่าที่เป็นอยู่

ข้อสังเกตนี้สะท้อนให้เห็นว่าวัยรุ่นกำลังถูกแบ่งแยกและกีดกันออกจากสังคม ทั้ง ๆ ที่กลุ่มวัยรุ่นก็เป็นประชากรกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญในสังคม สอดคล้องกับงานของ Sketton and Valentine (อ้างถึงใน กุลภา วจนสาระ, 2544, น. 21) ที่ได้อธิบายถึงวัฒนธรรมวัยรุ่นในเชิงพื้นที่ว่าวัยรุ่นต้องใช้ระยะเวลาในการเตรียมเป็นผู้ใหญ่นานขึ้น เนื่องจากการพัฒนาระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมของกลุ่มชนชั้นกลางที่ส่งผลต่อระบบการศึกษาเล่าเรียนที่ดีขึ้น ทำให้วัยรุ่นถูกแยกออกจากผู้ใหญ่ได้ชัดเจนด้วยการแบ่งช่วงชั้นทางการศึกษา เส้นแบ่งที่กำหนดอายุของวัยรุ่นก็คือการกีดกัน/การแยกออก (Exclusion) ที่กำหนดสิ่งที่ยุโรปสามารถทำได้หรือไม่สามารถทำได้ เช่น การประพฤติในเรื่องที่ไม่ถูกต้อง เรื่องที่สังคมรับไม่ได้ เช่น การดื่มแอลกอฮอล์ การรักรักในวัยเรียน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้กลายเป็นสิ่งที่แบ่งความเป็นเด็ก/ผู้ใหญ่ซึ่งวัยรุ่นที่อยู่ในช่วงคาบเกี่ยวมักจะต่อต้านการควบคุมและจัดระเบียบของกลุ่มผู้ใหญ่

ข้อมูลสำมะโนประชากรทั่วประเทศของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย สิ้นสุดเดือนธันวาคม 2551 พบว่า วัยรุ่นนักเรียน (ช่วงอายุ 12-19 ปี) มีจำนวน ประมาณ 7,691,698 คน ปัญหาที่เกิดขึ้นของวัยรุ่นในช่วงวัยดังกล่าวไม่ใช่ที่ว่าวัยรุ่นจะมีจำนวนมากจนควบคุมดูแลไม่ได้ แต่ปัญหาคืออำนาจของวัยรุ่นไม่ได้มีมากตามจำนวนไปด้วย เมื่อไม่มีอำนาจ วัยรุ่นก็ตกเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่ไม่มียศถาบรรดาศักดิ์ในสังคม โดยเฉพาะวัยรุ่นนักเรียนถือว่าเป็นช่วงวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและพฤติกรรม เช่น ต้องการได้รับอิสระ มีเสรีภาพในตัวตน ชอบแสวงหาประสบการณ์ใหม่ การสร้างเอกลักษณ์ให้เป็นที่ยอมรับในสังคม เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันในชีวิตประจำวันก็มีความใกล้ชิดกับผู้ใหญ่ทุกคนในครอบครัวรวมถึงครูอาจารย์ในโรงเรียน สิ่งที่เกิดขึ้นนำไปสู่การต่อสู้ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มวัยรุ่นซึ่งเป็นวัฒนธรรมย่อยของสังคมและกลุ่มผู้ใหญ่ที่เป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม กล่าวคือผู้ใหญ่พยายามจัดระเบียบวินัยด้วยการครอบงำและตีกรอบสิ่งที่วัยรุ่นกระทำ ในทางกลับกันวัยรุ่นเองก็พยายามดิ้นรนต่อสู้ด้วยการแสดงพฤติกรรมผ่านพื้นที่ทางการสื่อสาร ความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมทั้งสองกลุ่มในพื้นที่ชีวิตประจำวันจึงยังไม่หมดไปจากสังคมไทย

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมวัยรุ่นถือว่าการศึกษาวัฒนธรรมย่อยรูปแบบหนึ่งของสังคม เป็นการศึกษาแบบแผนพฤติกรรมของคนในกลุ่มที่ใช้แบบแผนพฤติกรรม หรือวัฒนธรรมบางอย่างร่วมกัน เช่น ปัญหา ความสนใจ ประสบการณ์ เป็นต้น วัยรุ่นจะสร้างวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงตัวตนที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมกระแสหลักของผู้ใหญ่ มีการต่อต้าน เพื่อให้ผู้ใหญ่เกิดการยอมรับวัฒนธรรมในกลุ่ม โดยแสดงออกผ่านพฤติกรรม กิริยาท่าทางที่แสดงถึงความไม่พอใจ เพื่อตอบโต้กับวัฒนธรรมที่ครอบงำอยู่ผ่านพื้นที่การสื่อสารที่คนในกลุ่มใช้ร่วมกันซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของกุกกา วจนสาระ (2544, น. 20) ที่อธิบายไว้ว่า ความน่าสนใจของวัฒนธรรมย่อยคือการต่อต้าน การนิยมความสุข การหนีจากข้อจำกัดต่าง ๆ การค้นหาพื้นที่ทางสังคมที่จะสามารถสร้างเอกลักษณ์ของตัวเอง ซึ่งแยกออกจากบทบาทและความคาดหวังที่ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมหลัก การศึกษาวัฒนธรรมย่อยจึงอยู่ในความหมายของการต่อต้าน ต่อรอง มีการช่วงชิงพื้นที่ในการสร้างความหมายและตัวตน พื้นที่ต่าง ๆ จึงมีความสำคัญ และมีความหมายต่อการใช้ชีวิตของวัยรุ่นในวัน ๆ หนึ่ง

เช่นเดียวกับงานของ อองรี เลอเฟบเวอ (Lefebvre, 1998) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ผู้แสดงจุดยืนที่สำคัญในการศึกษาพื้นที่ไว้ว่า มนุษย์สร้างพื้นที่ขึ้นมา แต่ในเวลาเดียวกันพื้นที่ทางสังคมก็เข้ามากำหนดมนุษย์ด้วยเช่นกัน ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนำไปสู่การรับรู้และการสร้างความนึกคิด/แนวคิดให้กับพื้นที่ นอกจากนี้ยังได้สร้างมโนทัศน์เรื่อง “พื้นที่ทางสังคม” มาอธิบายการสร้างความหมายจากพื้นที่ การใช้อำนาจและการต่อสู้กับอำนาจผ่านปฏิบัติการเชิงพื้นที่

ความหมายของพื้นที่ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา อันเนื่องมาจากการใช้อำนาจในพื้นที่ ซึ่งผู้มีอำนาจในการสร้างความหมายมีหลายกลุ่ม ทำให้ในพื้นที่เกิดความขัดแย้ง นำไปสู่การต่อต้าน ต่อรอง มีการช่วงชิงพื้นที่ในการสร้างความหมายและตัวตน อาจกล่าวได้ว่าในทุก ๆ พื้นที่ที่สามารถถูกประกอบสร้างให้เป็นพื้นที่ทางสังคมได้ และเมื่อมีกิจกรรมหรือปฏิบัติการเกิดขึ้นในพื้นที่ ความหมายของพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปได้ขึ้นอยู่กับว่าใครมีอำนาจในพื้นที่นั้น นอกจากนี้จากการศึกษาของชาญวิทย์ ตีระประเสริฐ (2549, น. 145) พบว่า ในปัจจุบันบริบทของการสร้างความหมายต่าง ๆ จากพื้นที่ ค่อย ๆ เคลื่อนออกจากศูนย์กลางอำนาจที่เคยเห็นเด่นชัดอย่างรัฐ-ชาติหรือชนชั้นสูง ไปสู่การสร้างความหมายของคนกลุ่มเล็ก ๆ กระทั่งไปสู่การสร้างความหมายของแต่ละปัจเจกชน พื้นที่เล็ก ๆ ในชีวิตประจำวันจึงกลายเป็นพื้นที่สร้างความหมายอันซับซ้อนไม่น้อยไปกว่าพื้นที่อื่น ๆ ทั้งนี้ Dick Hebdige (อ้างถึงใน วิริยะ สว่างโชติ, 2545, น. 246-249) ซึ่งสนใจการใช้ชีวิตประจำวันของวัยรุ่น ได้วิเคราะห์ว่า วัยรุ่นสร้างความหมายทางวัฒนธรรมด้วยการใช้พื้นที่ต่าง ๆ สร้างตัวตนขึ้นมา เช่น พื้นที่ด้านมิตรภาพ พื้นที่ด้านความรัก เป็นต้น ด้วยการดัดแปลงหรือผสมผสานสิ่งที่อยู่รอบตัวในพื้นที่ดังกล่าวจนเกิดความหมายเฉพาะในวัฒนธรรมของตนเอง วิธีดังกล่าวอาจจะเกิดจากความไม่ตั้งใจ หรือจากสามัญสำนึก ซึ่งอยู่ในรูปของการพักผ่อนและความพึงพอใจ แต่ความหมายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาใหม่กลับเติมไปด้วยการต่อสู้เชิงอำนาจของวัยรุ่น เพื่อแสดง ความหมายและตัวตนที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมกระแสหลักของผู้ใหญ่

ความหมายและตัวตนรวมไปถึงการใช้ชีวิตในพื้นที่ต่าง ๆ ของวัยรุ่นถูกนำเสนอผ่านสื่อมวลชนในมุมมองที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากสื่อมวลชนก็เป็นเหมือนสถาบันหนึ่งที่เป็นตัวกลางเชื่อมโลกในความเป็นจริงกับโลกในภาพยนตร์ ทำให้ผู้ชมรับรู้และเข้าใจวัยรุ่นในมุมมองที่ต่างกันออกไปด้วย ซึ่งภาพยนตร์ก็เป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับการนำเสนอเรื่องราวการใช้ชีวิตของวัยรุ่นไม่ต่างจากสื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ

วัยรุ่น : ความเป็นจริงในโลกภาพยนตร์

คมกฤษ ตีระวิมล ผู้กำกับภาพยนตร์ชื่อดังจากเรื่องเพื่อนสนิท (2548) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับภาพยนตร์วัยรุ่นไว้ว่า

ผมมองว่าวัยรุ่นส่วนใหญ่เขายังชอบอะไรที่มันสนุก ๆ อยู่ เป็นธรรมชาติของวัยพวกเขา เขาอยากดูอะไรก็ตามที่ดูแล้วมีความสุข ให้ความรู้สึกดี ๆ มีทัศนคติเชิงบวกกับชีวิต แต่มากกว่านั้นก็คือเนื้อหาที่ต้องสามารถลึกลงกับชีวิตพวกเขาได้ อย่างเช่น “เพื่อนสนิท” ที่ผมทำ มันก็มีส่วนไปโดนใจวัยรุ่นที่เขาเคยแอบชอบเพื่อน เขาดูแล้วมีอารมณ์ร่วมไป

กับเรื่อง หนึ่งวัยรุ่นมีลักษณะร่วมเหมือน ๆ กันคือ มีตัวละครเป็นเด็กวัยรุ่น แต่สิ่งหนึ่งที่เราต้องไม่ลืมก็คือ เราต้องมี “เรื่องราว” หรือ “ประเด็น” ที่จะหยิบยกมาเป็นธีมหลักก่อน อาจจะเป็นเรื่องเพื่อน ความรัก ความฝัน หรือแม้แต่ความผิดหวัง คือมันต้องมีประเด็นชัดเจนด้วยนะครับ ไม่ใช่แค่มีตัวละครหน้าหล่อ ๆ ใส ๆ เป็นจุดขายเพียงอย่างเดียว แต่เนื้อหาไม่มีอะไร (ถอดไวยากรณ์...หนึ่งวัยรุ่น, 2550)

ด้วยเหตุที่วัยรุ่นเป็นผู้รับสารกลุ่มใหญ่ที่สุดของภาพยนตร์ไทย จึงทำให้ผู้สร้างภาพยนตร์ไทยส่วนใหญ่เน้นการสร้างภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของวัยรุ่นในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดการเข้าถึงของกลุ่มผู้ชมวัยรุ่น อีกทั้งยังตอบสนองความต้องการของตลาดด้วย ทำให้ภาพยนตร์ที่ผลิตออกมาส่วนใหญ่จึงเป็นภาพยนตร์วัยรุ่นหลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นทั้งประเภทตลก รักโรแมนติก ผี เป็นต้น ทำให้ภาพยนตร์วัยรุ่นยังคงได้รับความนิยมอยู่เป็นระยะ ๆ

โดม สุขวงศ์ (2545) ได้อธิบายถึงจุดเริ่มต้นของภาพยนตร์วัยรุ่นในหนังสือ “ร้อยปีหนังไทย” ว่า ภาพยนตร์เรื่องวัยอลวน (2514) นับเป็นภาพยนตร์เรื่องแรกที่เป็นจุดเริ่มต้นของภาพยนตร์วัยรุ่นและมีอิทธิพลต่อภาพยนตร์วัยรุ่นในยุคต่อ ๆ มา เนื่องจากเป็นภาพยนตร์ที่เน้นบทบาทของวัยรุ่นให้มีความโดดเด่น นำแสดงโดยไพโรจน์ สังวริบุตร และ ลลนา สุลาวัลย์ หลังจากนั้นก็เกิดภาพยนตร์วัยรุ่นที่ถ่ายทอดอารมณ์และบรรยากาศของชีวิตนักเรียน นักศึกษา ตามมามากมายส่วนใหญ่ได้รับความนิยมจนมีภาคต่อ เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นเรื่องราวความรัก ความผูกพันของคนในวัยเรียน และมักจะใช้สถานศึกษาทั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเป็นฉากหลัง รวมถึงใช้การเสริมอารมณ์ขันด้วยมุขตลกต่าง ๆ เช่น หวานมันส์...ฉันคือเธอ (2530, 2531) กลิ่นสีและกาบแป้ง (2530, 2531) เป็นต้น

ภาพยนตร์วัยรุ่นได้รับการพัฒนาจนมาถึงยุคของค่ายภาพยนตร์ไท เอนเตอร์เทนเมนท์ ซึ่งเป็นค่ายภาพยนตร์ที่พลิกโฉมภาพยนตร์ไทยด้วยการผลิตภาพยนตร์วัยรุ่นจนทำรายได้สูงสุดในยุคนั้น ภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวคือ กลิ้งไว้ก่อนพ่อสอนไว้ (2534) ซึ่งทำรายได้กว่า 25 ล้านบาท ถือเป็นการผลิตภาพยนตร์วัยรุ่นที่ลงตัวที่สุดในการรุกเข้าถึงกลุ่มวัยรุ่น ด้วยการพัฒนางานสร้างให้มีความแปลกใหม่และดึงดูดด้วยการใช้ผู้แสดงที่เป็นวัยรุ่นจริง ๆ (ชมรมวิจารณ์บันเทิง, 2535, น. 33-37) ถือได้ว่าช่วงกลางทศวรรษ 2530 เป็นช่วงที่ภาพยนตร์วัยรุ่นโดยเฉพาะวัยรุ่นนักเรียนได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก และถูกผลิตออกมามากหลายภาค เช่น หนึ่งคิดถึงพ่อสังเขป (2535, 2539) ม.6/2 ห้องครูวารี (2537, 2539) กระโปรงบานขาสั้น (2536, 2537) เป็นต้น แต่แล้วด้วยจำนวนภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียนที่มีจำนวนมากประกอบกับเนื้อหาและรูปแบบวนเวียนไปมา ไม่มีความแปลกใหม่ ทำให้ภายหลังการผลิตภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียนค่อย ๆ ลดจำนวนลง จนในช่วงปลายทศวรรษ 2540 ถึงปัจจุบัน ภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียนก็กลับมาได้รับความนิยมอีกครั้ง อันเนื่องมาจาก

การเกิดค่ายภาพยนตร์ใหม่หลายค่าย ผู้กำกับหน้าใหม่ รวมไปถึงการนำเสนอเรื่องของวัยรุ่นนักเรียนที่แตกต่างออกไป เช่น แคร่เพื่อนคะพอ (2549) Seasons Change เพราะอากาศเปลี่ยนแปลงบ่อย (2549) รักแห่งสยาม (2550) เฟรนด์ชิพ เธอกับฉัน (2551) เป็นต้น

นอกจากความนิยมที่ได้รับ ภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียนถือว่าเป็นภาพยนตร์ประเภทหนึ่งที่ยึดเรื่องราวของกลุ่มคนมาสร้างและนำเสนอให้เห็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมผ่านมุมมองการเล่าเรื่องของผู้กำกับ ภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียนส่วนใหญ่ถูกนำเสนอความเป็นจริงของวัยรุ่นออกมาเพียงด้านเดียว คือการถ่ายทอดอารมณ์และบรรยากาศของชีวิตนักเรียนในโรงเรียน ที่เกี่ยวข้องกับความรัก ความผูกพันระหว่างเพื่อน ครูบาอาจารย์ เป็นต้น สอดคล้องงานวิจัยของจิรบุณย์ ทศนบรรจง (2533) และฉัตรกุล ทองเกตต์ (2538) ซึ่งวิเคราะห์ลักษณะของภาพยนตร์ไทยวัยรุ่นในช่วงปี 2530-2532 และปี 2535 ตามลำดับ พบว่า เนื้อหาของภาพยนตร์วัยรุ่นในยุคนี้ล้วนเป็นเรื่องใกล้ตัวของวัยรุ่นทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความรักความผูกพันระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ลูกศิษย์กับครู การใช้ชีวิตในโรงเรียน หรือแม้แต่การใช้ชีวิตกับพ่อแม่และครอบครัว เป็นต้น

ในขณะเดียวกันภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียนบางเรื่องก็นำเสนอชีวิตของวัยรุ่นด้านอื่น ๆ ที่แตกต่างออกไป เช่น ภาพยนตร์เรื่องเสียดาย (2537, 2539) ของหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล ที่นำเสนอชีวิตของวัยรุ่นกับยาเสพติด โสเภณี ปัญหาครอบครัว เป็นต้น แต่ภาพยนตร์ในลักษณะดังกล่าวถูกสร้างออกมาค่อนข้างน้อย ทำให้ภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียนส่วนใหญ่ถูกมองว่าสร้างมาจากมุมมองหนึ่งชีวิตวัยรุ่น ไม่ครอบคลุมการใช้ชีวิตของวัยรุ่นจริง ๆ ในสังคม

สาเหตุของการนำเสนอเนื้อหาภาพยนตร์ที่แตกต่างหรือไม่ครอบคลุมความเป็นจริงทั้งหมด (กำจร หลุยยะพงศ์, 2548, น. 4) แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ข้อจำกัดด้านเวลาที่ภาพยนตร์ต้องนำเสนอในระยะเวลาอันสั้น ทำให้เรื่องราวในภาพยนตร์ถูกตัดให้สั้นและย่อให้กระชับ เนื้อหาบางส่วนจึงหายไป
2. การเล่าเรื่องในภาพยนตร์นั้น แนวคิดและเนื้อหาส่วนใหญ่มาจากมุมมองของผู้กำกับทั้งสิ้น
3. เมื่อภาพยนตร์เล่าเรื่องผ่านตัวละคร จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเป็นแนวคิดหรือมุมมองของคนเพียงคนเดียว ประกอบกับมุมมองที่ใช้ถ่ายทำก็ผ่านสายตาดูตัวละคร ภาพบางเหตุการณ์จึงไม่ปรากฏหรือถูกมองข้ามได้ ภาพที่ปรากฏแต่ละฉากล้วนสร้างความหมายที่แตกต่างกันออกไป เทคนิคการถ่ายทำ จึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์ด้วย

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียนในปัจจุบัน พบว่า การนำเสนอส่วนใหญ่อาศัยการใช้ชีวิตของวัยรุ่นในพื้นที่ต่าง ๆ มากำหนดเป็นเค้าโครงเรื่อง เพียงแต่ว่าในระยะหลังภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียนหลายเรื่องถูกประกอบสร้างให้ชีวิตวัยรุ่นดูสวยงาม ตัวอย่างเช่น ในภาพยนตร์

เรื่อง “Season Change เพราะอากาศเปลี่ยนแปลงบ่อย” ตัวละครส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนที่ดีเหมาะแก่การเรียนการสอน อยู่ในครอบครัวที่ดี มีมิตรที่ดี เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นการนำเสนอของภาพยนตร์ยังคงสอดแทรกความเชื่อและค่านิยมของบุคคลทั่วไปในสังคม เพื่อสอนให้วัยรุ่นมีความคิดและมีความประพฤติเป็นไปตามทางที่ควรจะเป็นตามแบบฉบับหรือบรรทัดฐานหลักของสังคมสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตที่ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อผู้รับสาร โดยอิทธิพลดังกล่าวมักเป็นความนึกคิด ความเชื่อ และทัศนคติต่าง ๆ ซึ่งเป็นแกนหลักในการดำเนินชีวิตของบุคคลเพื่อต่อยอดจุดยืนอันดีงามให้มั่นคงยิ่งขึ้น ทำให้สังคมมีความสุข และสามารถดำเนินต่อไปได้ (ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2534, น. 82)

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียนมีความน่าสนใจที่จะศึกษาทั้งการวิเคราะห์เนื้อหาและผู้รับสาร โดยในงานวิจัยชิ้นนี้จะหาคำตอบในเรื่องต่อไปนี้ ได้แก่

1. การศึกษาดัชนีบท (Text) ของภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับวัยรุ่นนักเรียน โดยผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาว่าภาพยนตร์ไทยประกอบสร้างพื้นที่ของวัยรุ่นอย่างไร สอดคล้องหรือแตกต่างไปจากบรรทัดฐานหลักของสังคมที่ถูกกำหนดไว้ โดยใช้แนวคิดเรื่องการเล่าเรื่อง แนวคิดเรื่องภาพตัวตน และแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ในภาพยนตร์ มาประกอบการวิเคราะห์ โดยศึกษาจากภาพตัวตนของวัยรุ่นในหลายมิติ เช่น ตัวละคร การกระทำของตัวละครที่แสดงออกในพื้นที่ของวัยรุ่นไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน บ้าน กิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ เป็นต้น รวมไปถึงกลวิธีในการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในภาพยนตร์ นอกจากนี้ยังสนใจการศึกษาวัฒนธรรมวัยรุ่นในความหมายของการต่อรองต่อต้านกับวัฒนธรรมหลักในพื้นที่อีกด้วย

2. การศึกษาผู้รับสาร (Receiver) ที่เป็นวัยรุ่นนักเรียน เนื่องจากฉากที่ปรากฏในภาพยนตร์แต่ละฉากย่อมมีอิทธิพลต่อผู้รับสารที่เป็นวัยรุ่น รวมทั้งเหตุการณ์และเรื่องราวในภาพยนตร์ส่วนใหญ่วัยรุ่นมีความคุ้นเคยและมีประสบการณ์ตรงในบางเหตุการณ์ ทำให้การรับรู้ตีความ และสร้างความหมายของผู้รับสารวัยรุ่นแต่ละคนแตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าหลังจากการอ่านความหมายผู้รับสารที่เป็นวัยรุ่นนักเรียนทั้งเพศชายและหญิงเข้าใจความหมายพื้นที่ของวัยรุ่นอย่างไร สอดคล้องหรือแตกต่างไปจากบรรทัดฐานหลักของสังคม โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ในภาพยนตร์ แนวคิดเรื่องภาพตัวตน และแนวคิดเรื่องการสื่อสารกับวัฒนธรรมย่อย มาประกอบการวิเคราะห์

ปัญหานำวิจัย

1. ภาพยนตร์ไทยประกอบสร้างพื้นที่ของวัยรุ่นอย่างไร
2. ผู้รับสารอ่านความหมายพื้นที่ของวัยรุ่นในภาพยนตร์ไทยอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ถึงการประกอบสร้างพื้นที่ต่าง ๆ ของวัยรุ่นในสื่อภาพยนตร์ไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงการอ่านความหมายของผู้รับสารวัยรุ่นเกี่ยวกับการประกอบสร้างพื้นที่ของวัยรุ่นในสื่อภาพยนตร์ไทย

ขอบเขตของงานวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่วัยรุ่นในสื่อภาพยนตร์ ทั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของภาพยนตร์ที่เลือกมาศึกษาว่า เป็นภาพยนตร์ไทยวัยรุ่นประเภทนักเรียนที่ออกฉายในปี พ.ศ. 2549-2551 โดยคัดเลือกมาเป็นตัวแทนปีละ 1 เรื่อง และภาพยนตร์ที่เลือกมานั้นเน้นการเล่าเรื่องการใช้ชีวิตของวัยรุ่นในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งพื้นที่ด้านการเรียน พื้นที่ด้านครอบครัว พื้นที่ด้านมิตรภาพ และพื้นที่ด้านความรัก ซึ่งภาพยนตร์ทั้ง 3 เรื่อง ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ภาพยนตร์เรื่อง Seasons Change เพราะอากาศเปลี่ยนแปลงบ่อย (2549) รักแห่งสยาม (2550) และเฟรนด์ชิพ เธอกับฉัน (2551)

2. ในกรณีของผู้รับสารวัยรุ่น เป็นการศึกษาการอ่านความหมายพื้นที่ต่าง ๆ ของวัยรุ่นในภาพยนตร์เพื่อเปรียบเทียบวัยรุ่นในภาพยนตร์กับโลกความเป็นจริงของวัยรุ่นว่าสอดคล้องหรือแตกต่างกันอย่างไร โดยศึกษาวัยรุ่นนักเรียนทั้งเพศชายและหญิงที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Group Interview) ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น โรงเรียน สถาบันกวดวิชา แหล่งชุมชน ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

1. **พื้นที่ของวัยรุ่น** หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตในพื้นที่ต่าง ๆ ของวัยรุ่น อันได้แก่ พื้นที่ด้านการเรียน พื้นที่ด้านครอบครัว พื้นที่ด้านมิตรภาพ และพื้นที่ด้านความรักของวัยรุ่น โดยในการวิเคราะห์พื้นที่แต่ละพื้นที่จะใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ขององรี เลอเฟบเวอระ (Henri Lefebvre) ดังนี้

- พื้นที่ทางกายภาพ ซึ่งเป็นพื้นที่เชิงรูปธรรม สามารถมองเห็นได้ และสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทางกาย เช่น พื้นที่ในโรงเรียน
- พื้นที่ทางสังคมซึ่งเป็นพื้นที่เชิงนามธรรม เกี่ยวข้องกับความหมายเชิงสังคมและวัฒนธรรม เช่น ความหมายของพื้นที่โรงเรียน บ้าน ฯลฯ ในมุมมองของวัยรุ่น
- พื้นที่ทางอารมณ์/จิตใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับอารมณ์ และความรู้สึกในพื้นที่ เช่น อารมณ์ความรู้สึกในบรรยากาศการเรียน

2. **การประกอบสร้างพื้นที่ของวัยรุ่น** หมายถึง การผลิตสร้างความหมายและตัวตนทางวัฒนธรรมที่แท้จริงในพื้นที่ชีวิตประจำวันของวัยรุ่นที่ปรากฏในสื่อภาพยนตร์ ซึ่งเกิดจากการสร้างของคนและสังคม โดยวิเคราะห์จากโครงสร้างการเล่าเรื่อง ได้แก่ โครงเรื่อง ความขัดแย้ง แก่นเรื่อง ตัวละคร ฉาก มุมมองในการเล่าเรื่อง รวมไปถึงการสื่อสารด้วยภาพและเสียงด้วย เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การศึกษาพื้นที่ของวัยรุ่น โดยจะใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ 4 ด้าน ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ (ใคร)
2. สถานที่ (ที่ไหน มีลักษณะอย่างไร)
3. ช่วงเวลา (เมื่อไร)
4. ลักษณะกิจกรรม/ผลลัพธ์จากกิจกรรม (ทำอะไร/เกิดอะไร)

3. **ภาพตัวแทนของวัยรุ่น** หมายถึง ภาพของวัยรุ่นที่ถูกประกอบสร้างผ่านการใช้พื้นที่ในภาพยนตร์ รวมไปถึงการต่อสู้เรื่องอำนาจในการประกอบสร้างความหมายและตัวตนของวัยรุ่นบนพื้นที่ต่าง ๆ

4. **บรรทัดฐานหลักของสังคม** หมายถึง สิ่งที่สังคมเห็นว่ามีความควรแก่การกระทำ น่ากระทำ หรือเห็นว่าถูกต้อง เป็นไปตามกรอบของศีลธรรม ซึ่งบรรทัดฐานของวัยรุ่นในที่นี้หมายถึง การใช้ชีวิตของวัยรุ่นในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ถูกต้องเหมาะสม เช่น การเป็นวัยรุ่นที่ดีของสังคม ตั้งใจเรียนหนังสือ เชื้อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ ไม่ประพฤติตัวออกนอกกลุ่มนอกทาง เลือคบเพื่อนที่ดี และไม่ยุ่งเกี่ยวกับความรักในช่วงวัยเรียน

5. **ภาพยนตร์ไทย** หมายถึง ภาพยนตร์ที่มีวัยรุ่นนักเรียนเป็นตัวละครหลักในเรื่อง โดยแสดงความหมายและตัวตน รูปแบบและวิธีการดำเนินชีวิต ผ่านการประกอบสร้างของภาพยนตร์

ในที่นี้หมายถึง ภาพยนตร์เรื่อง Seasons Change เพราะอากาศเปลี่ยนแปลงบ่อย รักแห่งสยาม และเฟรนด์ชิพ เธอกับฉัน

6. ผู้รับสารวัยรุ่น หมายถึง วัยรุ่นที่เป็นนักเรียนกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งเพศชายและเพศหญิง อยู่ในช่วงอายุ 14-18 ปี ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มรับสารเป้าหมายกลุ่มหนึ่งของภาพยนตร์วัยรุ่นนักเรียน

7. การอ่านความหมาย หมายถึง การรับรู้เนื้อหา ตีความ และสร้างความหมาย ภาพของการประกอบสร้างพื้นที่ของวัยรุ่นในภาพยนตร์ ซึ่งอธิบายโดยละเอียดดังนี้

- การรับรู้ เป็นความรู้สึกแรกหรือความสนใจเบื้องต้น เมื่อได้รับชมภาพยนตร์ ผู้รับสารสามารถบอกได้ว่าภาพที่ปรากฏในภาพยนตร์คืออะไร รู้เห็นอะไรบ้างจากภาพดังกล่าว
- การตีความ เมื่อรับรู้แล้วก็เข้าสู่ขั้นตอนของการตีความภาพที่ปรากฏในภาพยนตร์ว่ามีความหมายอย่างไร ภาพยนตร์ต้องการที่จะสื่ออะไรให้ผู้รับสารเข้าใจ
- การสร้างความหมาย หลังจากการตีความผู้รับสารสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ปรากฏในภาพยนตร์กับสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกความเป็นจริงได้ นำไปสู่การเข้าใจความหมายในที่สุด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการวิจัยช่วยให้เกิดความเข้าใจลักษณะการเล่าเรื่องของภาพยนตร์วัยรุ่นในปัจจุบันรวมถึงข้อจำกัดในการนำเสนอเนื้อหาของสื่อภาพยนตร์
2. ผลการวิจัยจะช่วยขยายองค์ความรู้ทางด้านสื่อสารมวลชนโดยเฉพาะการศึกษาภาพยนตร์กับวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มคนในสังคม
3. ผลการวิจัยในครั้งนี้ทำให้เกิดความเข้าใจการประกอบสร้างความหมายของสื่อภาพยนตร์มากขึ้น อันจะนำไปสู่การอธิบายการประกอบสร้างเนื้อหาของสื่อมวลชนแขนงอื่นได้ต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

ภาพที่ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

